

Бегун Світлана Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Мартинюк Ростислав Федорович

магістр факультету економіки та управління

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

У статті проведено статистичне дослідження зовнішньої торгівлі України з країнами Євросоюзу. Проаналізовано зовнішньоекономічні відносини України з країнами Європейського Союзу. Розглянуто структуру та динаміку українського експорту та імпорту з країнами ЄС, досліджено показники торгівлі деякими видами товарів, виявлено перспективні напрямки торгівельно-економічних відносин. Визначено найвагоміші впливи на коливання динаміки товарообігу. Обґрунтовано необхідність розвивати перспективні галузі економіки та створювати товари з більшою доданою вартістю.

Ключові слова: статистичне дослідження зовнішньої торгівлі, експорт, імпорт, світове господарство, торгівля, товарообіг, товарна структура експорту.

Постановка проблеми. Входження в світову економічну діяльність для кожної країни є досить складним і довгим процесом. Національні економіки і світове господарство тісно взаємодіють і взаємодоповнюють один одного. В сучасних умовах вирішення проблеми розвитку, і особливо ефективної реалізації експортно-імпортного потенціалу України, залежить не лише від економічної ситуації, а й від змін, що відбуваються в світогосподарському середовищі. Необхідність інтеграції України в світове господарство усвідомлюють всі учасники політичного і економічного процесів в країні. Надзвичайно складною справою є її реалізація, яка потребує спеціальних наукових досліджень, розроблення тактики і стратегії входження в світові фінансові структури.

Реалізація цього завдання сприятиме розвитку короткострокових процесів формування моделі національної спеціалізації, притоку інвестицій, кращому доступу до передових технологій. Умови сьогодення створюють велику кількість проблем, які вимагають від України оперативності у вирішенні та рішучих дій. Актуальність дослідження даної тематики в сучасних умовах глобалізації надзвичайно важлива.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної теми займалися такі вчені як В. Андрійчук, Т. Тохтамиш, Т. Вишинська та інші.

Постановка завдання. Метою даної статті є проведення статистичного дослідження зовнішньоекономічних відносин України з країнами ЄС. Підчас проведення даного дослідження необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати структуру та динаміку експорту та імпорту України з країнами Євросоюзу; дослідити динаміку торгівлі товарами та послугами, виявлено перспективні напрямки торговельно-економічних відносин; виявити проблеми у взаємній торгівлі з західним сусідом – Євросоюзом.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження. Геополітичне розміщення України створює унікальні можливості співпраці як з країнами Євросоюзу, так і з іншими світовими контрагентами. Знаходячись у центрі Єв-

ропи ми маємо переваги наземного сполучення та морських шляхів. Сприятливі внутрішні чинники, порівняно високий науково-технічний, економічний, мінерально-сировинний, ґрунтовий і трудовий потенціал, створюють об'єктивні умови для забезпечення взаємовигідного міжнародного поділу праці, кооперації, спеціалізації та інтеграції України в світовий економічний простір.

Завдяки географічному розташуванню, Україна, як найбільша за територією європейська країна, викликає зацікавлення з боку як східних, так і західних сусідів. Сьогодні на ринках країн ЄС порівняльні переваги України переважно виявляються у сировинних товарних групах – деревини, мінеральних продуктів, а також залізної руди та металобрухту.

В результаті порушення територіальної цілісності України відбулися зміни у тенденції вартості експорту та імпорту українських товарів. Для аналізу експорту відібрані групи товарів, частка яких у загальному обсязі є більшою за 5 % (табл. 1, 2).

Втрата території трьох областей зламала висхідну тенденцію експорту України та нанесли потужний удар по економічному становищі. Нарощування втрачених темпів експорту зайняло п'ять років. У 2013 р. експорт зменшився на 1033 млн. дол. США порівняно з 2013 р., у 2015-2016 рр. відбувалось подальше його зниження. Лише у 2018 р. експорт товарів перевищив на 2819 млн. дол. США обсяг 2013 р.

Дослідивши структуру експорту (табл. 2) зауважуємо, що товарна структура не зазнала суттєвих змін у відсотковому вираженні.

Скорочення експорту мінеральних продуктів у 2015-2016 рр. у 1,7 разів порівняно з 2013 р. призвело до зменшення їх частки до 8,8 % проти 12,2 % у 2013 р. Питома вага чорних і кольорових металів та виробів з них також скоротилась у 2015 р. на 3,6 відсоткових пунктів порівняно з 2013 р., у 2015-2018 рр. частка цих товарів залишалась стабільною на рівні 18,7 %. Частка продовольчих товарів та сировини для їх виробництва незначно зросла. Позиція «інші» враховує понад

Таблиця 1

Товарна структура експорту українських товарів до ЄС у 2013-2018 рр.

Назва товарів	Експорт, млн.дол.США*					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Мінеральні продукти	2473	2415	1343	1391	2170	2641
Чорні й кольорові метали та вироби з них	4276	4306	2851	2955	3631	4336
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	5253	4767	4058	4137	5684	6153
Деревина та вироби з неї	813	791	765	866	945	1144
Інші	6008	5494	4958	5199	6023	7151
Всього	20346	19313	15255	15727	19864	23165

*Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5]

Таблиця 2

Товарна структура експорту українських товарів до ЄС у 2013-2018 рр.

Назва товарів	частка у торгівлі з ЄС, %*					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Мінеральні продукти	12,2	12,5	8,8	8,8	10,9	11,4
Чорні й кольорові метали та вироби з них	21,0	22,3	18,7	18,8	18,3	18,7
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	25,8	24,7	26,6	26,3	28,6	26,6
Деревина та вироби з неї	4,0	4,1	5,0	5,5	4,8	4,9
Інші	37,0	36,4	40,9	40,6	37,4	38,4
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5]

Таблиця 3

Товарна структура імпорту європейських товарів до України у 2013-2018 рр.

Назва товарів	Імпорт, млн.дол.США*					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Машини та устаткування, транспортні засоби, прилади	4463	4528	3116	4769	6383	7114
Мінеральні продукти	4267	4053	4208	3190	4361	4346
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	2834	2799	1678	1943	2293	2762
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	5734	5525	3876	4363	5025	5639
Інші	13588	7293	6971	7567	8778	10067
Всього	33145	26293	21205	23343	28592	31953

*Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5]

70 найменувань груп товарів, що мають частки менше 5 % від загального експорту.

Отже, товарна структура торгівлі України з європейськими країнами демонструє надзвичайну вузькість її асортименту. Зокрема, упродовж 2013-2018 рр. у загальному обсязі українського експорту до ЄС найвагомішими були чотири позиції: продовольчі товари та сировина для їх виробництва, мінеральні продукти, а також деревина та вироби з неї. Загалом на ці групи, що репрезентують галузі з незначним рівнем технологічності та виробництва доданої вартості, припадало близько 62 % загального обсягу експорту України до ЄС.

Структура експорту України різниться за векторним чинником. У західному векторі експортується сировина, натомість у східному продукція машинобудівної та харчової промисловості.

Зміна територіального складу України вплинула не лише на експорт, але і на імпорт (табл. 3). В результаті товарна структура зазнала перерозподілу, але зміни незначні.

Загальна вартість імпорту товарів з Європи у 2018 р. була на 1192 млн. дол. США менше, ніж у 2013 р. Позитивним є скорочення від'ємного сальдо між експортом та імпортом товарів з 12799 млн. дол. США у 2013 р. до 8788 – у 2018. Імпорт машин і устаткування, транспортних за-

собів, приладів у 2018 р. порівняно з 2013 р. зріс на 2651 млн. дол. США або в 1,6 разів і становив 7114 млн. дол. США. Вартість імпорту мінеральних продуктів збільшилась лише на 79 млн. дол. США у 2018 р. порівняно з 2013 р. Всі ці зміни призвели до невеликих зрушень у структурі імпорту (табл. 4).

Відбулось зростання частки машин та устаткування, транспортних засобів і приладів на 8,8 відсоткових пунктів до 22,3 % у 2018 р. порівняно з 2013 р. Частки решти груп товарів (окрім інших) істотних змін не зазнали. Питома вага цих зазначених товарів у загальному обсязі імпорту України із держав-членів ЄС у 2018 р. склала 68,5 %, що на 9,5 відсоткових пунктів більше ніж у 2013 р. Позиція «інші» враховує понад 70 найменувань груп товарів, що мають частки менше 5 % від загального імпорту. Їхня частка зменшилась з 41,0 % у 2013 р. до 31,5 % у 2018 р.

Отже, у торгівлі з країнами ЄС переважає імпорт машин, устаткування, механізмів, приладів та засобів транспорту, близько 22 % протягом 2016-2018 рр. Також вагому частку імпорту має продукція хімічної промисловості та галузей, що з нею пов'язані, та продукція легкої промисловості. Можна зазначити нестійкість головних груп товарів українського експорту на ринку ЄС, тоді як структура імпорту доволі стала, і це показує невпевненість конкурентних

позицій українських експортерів на ринку ЄС [6, с. 42-43; 7, с. 48-50].

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського експорту послуг до ЄС упродовж 2013-2018 рр. (понад 80 %) мали транспортні послуги, проте імпорт є більш диверсифікованим: різні ділові, професійні та технічні послуги понад 21 %, транспортні близько 20 %, державні та фінансові послуги понад 15 % та 10 % відповідно [5; 6, с. 42-43]. В той же час, спостерігається незначна присутність України в найбільш динамічних сферах послуг – інформаційних, туристичних, фінансових, інженерних, науково-технічних, управлінських.

Експорт України сформований на «чутливих» товарах, що власне виражається у сезонних коливаннях, а також виявилось у 2016 р., коли різко скоротився експорт пшениці. Це сталося з доволі різних причин. По-перше, урожай пшениці в Україні 2016 р. був значно нижчим, ніж у попередні роки, і Україна стала чистим імпортером пшениці. По-друге, на початок 2016 р. після швидкого зростання імпорту пшениці у 2015 р., змінився режим захисту ЄС щодо імпорту пшениці. До 2016 р. на основі регулювання ЄС імпорту пшениці були різні ставки ввізного мита, залежно від якості пшениці (низька, середня, висока). Пшениця низької якості підлягала значно вищим рівням захисту [2].

Таблиця 4

Товарна структура імпорту європейських товарів до України у 2013-2018 рр.

Назва товарів	частка у торгівлі з ЄС, %*					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Машини та устаткування, транспортні засоби, прилади	13,5	17,2	14,7	20,4	22,3	22,3
Мінеральні продукти	12,9	15,4	19,8	13,7	15,3	13,6
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	8,6	10,6	7,9	8,3	8,0	8,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	17,3	21,0	18,3	18,7	17,6	17,6
Інші	41,0	27,7	32,9	32,4	30,7	31,5
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Дані з 2014 року наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 5]

Таблиця 5

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС у 2018 році

Країна	Експорт			Імпорт		
	млн. дол. США	частка*	у % до 2017	млн. дол. США	частка*	у % до 2017
Іспанія	1370	6	108,7	629	2	108,7
Італія	2629	11	106,5	2031	6	125,0
Нідерланди	1604	7	95,7	776	2	120,6
Німеччина	2208	10	125,9	5983	19	109,9
Польща	3258	14	119,6	3635	11	105,2
Угорщина	1646	7	124,1	1268	4	110,0
Франція	538	2	128,3	1476	5	94,4
Інші	9913	43	115,0	16155	51	111,5
Всього	23165	100	115,0	31953	100	111,5

*Від загального обсягу експорту та імпорту з країнами ЄС

Джерело: сформовано авторами на основі [5; 8, ст. 105]

На ринку ЄС Україна конкурує із країнами, які вбезпечили собі різні види преференцій в доступі до цього ринку. До них відносять країни, що підписали угоди про вільну торгівлю або митний союз із ЄС. Позиція України щодо доступу до ринку, буде залежати від продукції та галузей, які вилучені з конкретних угод про торгівлю; зазвичай, це деякі види сільськогосподарської продукції [3]. Експорт України підлягає квотуванню, що створює додаткові перешкоди.

Порівняння структури експорту послуг нашої країни та ЄС виявляє, що найбільше відмінностей зосереджено у таких галузях, як транспорт (частка в експорті України втричі більша), туристичні послуги (частка подорожей в експорті України у 8 разів менша), а також фінансові, комп'ютерні, страхові, інформаційні, роялті та ліцензійні, інші ділові послуги (за частками яких Україна значно відстає від країн ЄС) [1, с. 8-9; 7, с. 48-50].

Отже, Україна сконцентрувалася на поставках на міжнародний ринок таких видів послуг, які характеризуються зменшенням частки у загальних продажах і прямих іноземних інвестиціях. Експорт найдинамічніших видів послуг, що активно розвиваються в умовах глобалізації і транснаціоналізації економіки, відбувається у незначному обсягові. Небезпека збереження такої ситуації щодо українського експорту послуг полягає також у його зосередженні на ринках послуг, які характеризуються високою ціновою конкуренцією, коли цінові переваги можуть швидко переходити до інших країн, насамперед в умовах недостатньо високої якості послуг вітчизняних постачальників [2].

Така ситуація є стратегічно програшною для нашої країни, оскільки не відповідає стратегії подальшого економічного розвитку ЄС, а також перешкоджатиме її продуктивній інтеграції до складу співтовариства. Звідси випливає необхідність розвитку наукомістких видів послуг та сприяння виходу їхніх постачальників на міжнародний ринок послуг [1, с. 10; 6, с. 43]. ЄС залишається найбільшим партнером України з близько 40% зовнішньоторговельного обороту у 2018 р. Водночас питома вага українських товарів у зовнішньоторговельному обороті ЄС залишається незначною – 0,4%. За 2018 р. експорт товарів до країн ЄС становив 23165 млн дол. США (табл. 5). Перелік найбільших партнерів торгівлі України, членів ЄС, частка яких в ек-

порті та/або імпорті України перевищує 5 %, наведено в табл. 5.

Головними партнерами як в експорті, так і в імпорті, залишаються Італія, Німеччина та Польща. Вагому частку товарної структури українського експорту до країн ЄС складають: чорні метали – 21,2 % (до Італії, Польщі, Німеччини); нафта та продукти її переробки, енергетичні матеріали – 19,3 % (до Італії, Німеччини, Кіпру); руди, шлаки та зола – 6,9 % (до Словаччини, Чеської Республіки, Австрії); одяг текстильний – 5,7 % (до Німеччини, Франції, Великобританії); деревина та вироби з деревини – 4 % (до Угорщини, Польщі, Італії); вироби з чорних металів – 3,9 % (до Іспанії, Німеччини, Італії) [5; 6, с. 44].

Аналіз товарної структури імпорту України засвідчує, що її основу з країн ЄС складають: механічне обладнання – 18,2 % (з Німеччини, Італії, Франції), електричні машини та устаткування – 11,8 % (з Німеччини, Швеції, Чехії), наземні транспортні засоби, крім залізничних – 10,6 % (з Німеччини, Польщі, Угорщини), полімерні матеріали, пластмаси – 7,1 % (з Німеччини, Польщі, Угорщини), фармацевтична продукція – 6 % (з Німеччини, Франції, Угорщини) [1, ст. 10; 5].

Висновки. Підводячи підсумки проведеного аналізу зовнішньоекономічних відносин можна виділити основні напрями зовнішньоекономічної політики України у відносинах з країнами ЄС, які сприятимуть розвитку зовнішньоекономічної діяльності та створять сприятливі умови для подальшої співпраці: вирішення питань, які допоможуть Україні приєднатися до окремих європейських програм інтеграційного характеру, налагодження безперешкодних експортно-імпортних процесів товарообігу України з країнами членами ЄС, формування міжнародної конкурентоспроможної економіки, отримання фінансової підтримки від країн-членів ЄС для успішного проведення ринкових перетворень в економіці країни.

Отже, при розробці експортно-імпортної політики України з країнами ЄС потрібно враховувати конкурентні переваги своєї країни у світовому торгово-економічному співробітництві, об'єктивні зміни в геополітичній ситуації в світі, інтереси окремих країн-партнерів, міжнародні правові аспекти торгівлі, першочергово сприяти розвитку перспективних галузей економіки, орієнтувати внутрішню економіку на створення товарів з більшою доданою вартістю.

Література:

1. Андрійчук В.Г., Іванов Є.І. Вплив угоди про асоціацію між Україною та ЄС на митно-тарифне регулювання і зовнішньоторговельний режим сторін. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3. С. 4–15.
2. Відносини Україна-ЄС. Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/reasons>
3. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС у 2018 році. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt_ES/ztt_es_u/ztt_es18_u.htm
4. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/ms>.
5. Співробітництво між Україною та країнами ЄС. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в Україні / Т.Л. Вишинська, О.В. Генералов, І. М. Севрук. *ScienceRise*. 2015. № 3/3(8). С. 41–45.
7. Теоретичні аспекти організації зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу / Т.О. Тохтаміш, О.А. Ягольницький, М.А. Овчиннікова. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 2(64). С. 45–52.
8. Черчик Л. Бегун С. Статистичне дослідження експорту деревини в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* : журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 3 (15). С. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-03-102-109>

Бегун Светлана Ивановна

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и аудита

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

Мартынюк Ростислав Федорович

магистр факультета экономики и управления

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ**Аннотация**

В статье проведено статистическое исследование внешней торговли Украины со странами Евросоюза. Проанализированы внешнеэкономические отношения Украины со странами Европейского Союза. Рассмотрены структура и динамика украинского экспорта и импорта со странами ЕС, исследованы показатели торговли некоторыми видами товаров, выявлены перспективные направления торгово-экономических отношений. Определены наиболее значимые влияния на колебания динамики товарооборота. Обоснована необходимость развивать перспективные отрасли экономики и создавать товары с большей добавленной стоимостью.

Ключевые слова: статистическое исследование внешней торговли, экспорт, импорт, мировое хозяйство, торговля, товарооборот, товарная структура экспорта.

Begun Svitlana Ivanivna

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Accounting and Audit

Lesya Ukrainka Eastern European National University

Martyniuk Rostyslav Fedorovich

Master Department of Economics and Management

Lesya Ukrainka East European National University

STATISTICAL INVESTIGATION OF EXTERNAL TRADE UKRAINE**Summary**

In this article the foreign trade of Ukraine with the EU countries are conducted. The foreign economic relations of Ukraine with the countries of the European Union are analyzed. The structure and dynamics of Ukrainian exports and imports with the EU countries are examined, trade patterns of some types of goods are investigated, prospective directions of trade and economic relations are revealed. The most important influences on fluctuations of dynamics of commodity circulation are determined. The necessity to develop promising branches of the economy and to create goods with greater added value is substantiated.

Key words: statistical investigation of foreign trade, export, import, world economy, trade, commodity circulation, commodity structure of export.